

РЕЦЕНЗІЯ
кандидата юридичних наук Груздя Олександра Івановича на дисертацію
Градун Світлани Анатоліївни на тему «Правові і наукові основи
використання поліграфа в кримінальному провадженні», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081
«Право»

Актуальність теми дослідження. Тема дисертації є безумовно актуальною, оскільки використання поліграфа в кримінальному провадженні залишається дискусійним питанням як у наукових колах, так і серед практиків. Автор правильно відзначає суперечності в правовому регулюванні та неоднозначність судової практики щодо можливості використання результатів поліграфічних досліджень як доказів. Актуальність підсилюється потребою в науковому осмисленні місця поліграфа в системі науково-технічних засобів криміналістики та кримінального процесу України.

У контексті гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами кримінального процесу та вимогами справедливого суду, актуальним стає питання вироблення чітких правових і наукових підходів до застосування поліграфа як допоміжного інструменту у виявленні істини. З урахуванням цього, дослідження правових і наукових основ використання поліграфа в кримінальному провадженні має не лише теоретичне, але й значне практичне значення.

Таким чином, дискусія про правомірність та надійність використання поліграфа в кримінальному процесі вимагає комплексного аналізу з позиції юридичної доктрини, криміналістики, психології та судової експертології.

Науковий рівень дисертації та новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень, їх наукова обґрунтованість.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що вміщують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі автор детально висвітлює генезис ідеї виявлення прихованих обставин в кримінальному провадженні, аналізує історію появи і

розвитку поліграфа, а також стан наукових уявлень про можливості його використання. Заслуговує на увагу виокремлення автором двох основних підходів до розуміння можливостей поліграфа: 1) як безпомилкового детектора брехні; 2) як інструмента реєстрації психофізіологічних реакцій при проведенні психологічної експертизи.

У другому розділі детально розглянуто технічні характеристики сучасних поліграфів, їх класифікацію та принципи дії. Цінним є аналіз міжнародного досвіду використання поліграфа у різних країнах світу. Автор доречно визначив сучасні напрями використання поліграфа в Україні, зокрема для кадрового скринінгу, при проведенні службових розслідувань та у кримінальних провадженнях.

Третій розділ присвячений правовому регулюванню використання поліграфа в Україні. Автор аналізує нормативно-правові акти, що регламентують процедуру проведення психологічних досліджень з використанням поліграфа, та особливості використання результатів таких досліджень в доказуванні. Важливим є висновок автора про необхідність прийняття спеціального закону, який би комплексно врегулював відносини у сфері застосування поліграфа.

Вищенаведене дозволило Градун С.А. винести на захист положення і висновки, які, у переважній більшості, є новими або містять значну частку новизни. Серед основних розроблених положень, що розв'язують конкретні наукові завдання, мають характер концептуальних і відповідають критеріям наукової новизни, слід відмітити такі:

вперше:

- з урахуванням існуючої практики використання поліграфа в суспільній діяльності визначено дві форми його застосування – непроцесуальну і процесуальну, де процесуальна форма реалізується лише у вигляді судової експертизи (психологічної чи психолого-психіатричної);

- визначені фактори, за наявності яких стає можливим прийняття рішення щодо обґрунтованості і доцільності проведення психологічної експертизи із застосуванням поліграфа;

удосконалено:

- положення щодо визначення типових завдань, для вирішення яких можливе застосування поліграфа у кримінальному провадженні;
- обґрунтування положення щодо необхідності прийняття Закону України «Про застосування поліграфа та захист прав осіб, які проходять дослідження» та його змісту;
- положення і рекомендації, що стосуються використання в Україні міжнародного досвіду застосування поліграфа;

дістали подальшого розвитку:

- положення, що стосуються оцінки генезису ідеї виявлення прихованих обставин в кримінальному провадженні та її наукових засад;
- положення щодо типового устрою і принципу роботи сучасного поліграфа, який виступає тільки реєстратором об'єктивних параметрів тестованої особи, а їх суб'єктивну інтерпретацію здійснює відповідний фахівець;
- положення що стосуються наукових підходів до визначення можливостей використання поліграфа у кримінальному провадженні.

Отже, ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і сформульованих рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження використовуються у:

- науково-дослідній діяльності – під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень, спрямованих на подальший розвиток науки кримінального процесу та криміналістики (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 14 березня 2025 року);
- освітньому процесі – під час викладання дисциплін «Кримінальний процес» та «Криміналістика» галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право (акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 14 березня 2025 року);

– практичній діяльності слідчих підрозділів (лист «Про провадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність» від 10 березня 2025 року).

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Метою дисертаційної роботи є визначення правових та наукових підстав використання поліграфа в кримінальному провадженні в сучасних умовах. Для досягнення вказаної мети були поставлені і вирішувалися наступні наукові завдання:

- на основі аналізу історії появи і розвитку ідеї виявлення приховуваних обставин в кримінальному провадженні визначити напрямки використання поліграфа та проблемні питання його застосування;
- на основі аналізу спеціальної літератури та практичного досвіду охарактеризувати типовий устрій і принцип дії сучасного поліграфа;
- охарактеризувати стан наукових уявлень про можливості використання поліграфа у кримінальному провадженні;
- проаналізувати міжнародний досвід використання поліграфа у кримінальному провадженні;
- визначити типові завдання, які можуть вирішуватися за допомогою поліграфа у кримінальному провадженні в сучасних умовах;
- проаналізувати чинні нормативно-правові акти щодо використання поліграфа і сформулювати пропозиції щодо їх удосконалення;
- на основі аналізу спеціальної літератури і практики визначити напрями (форми) та порядок використання поліграфа у кримінальному провадженні;
- сформулювати наукові положення і рекомендації щодо використання в доказуванні висновку психологічної експертизи із застосуванням поліграфа та обґрунтованості і доцільності її проведення.

Автор використав комплекс методів наукового пізнання, серед яких загальний діалектичний метод, методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція), системно-структурний, історико-правовий, порівняльно-правовий методи, а

також соціологічні методи (опитування, експертні оцінки). Такий методологічний підхід дозволив провести всебічне дослідження проблематики використання поліграфа в кримінальному провадженні.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Основні наукові результати дисертації відображено в 7 наукових публікаціях, з них 4 статті – у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, та 3 тези доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних заходів.

Перелік наукових праць здобувача й аналіз їхнього змісту засвідчують, що наукові результати, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження досить повно викладено у вітчизняних наукових фахових виданнях, пройшли апробацію на різних науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Детальний аналіз дисертації Градун С.А. дає підстави дійти висновку про відсутність текстових запозичень без посилання на джерела та інших порушень академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно та високо оцінюючи проведене дисертантом дослідження, необхідно звернути увагу на наявність окремих положень, що можуть бути предметом для дискусії під час публічного захисту дисертації, серед яких:

1. Недостатня увага приділена аналізу процесуальних гарантій захисту прав особи, яка проходить дослідження з використанням поліграфа. Хоча автор і зазначає, що така процедура має бути добровільною, проте не розкриває механізми забезпечення цієї добровільності та можливості відмови від продовження дослідження на будь-якому його етапі.

2. У роботі варто було б більш детально розглянути питання допустимості доказів, отриманих за допомогою поліграфа, з точки зору практики Європейського суду з прав людини.

3. Автор пропонує прийняти спеціальний закон про застосування поліграфа, проте не наводить конкретного проекту його структури та змісту, обмежуючись лише загальними положеннями, які слід врегулювати. Недостатньо обґрунтована позиція щодо кваліфікаційних вимог до експертів-поліграфологів, їх професійної підготовки та атестації.

Загальний висновок. Попри висловлені зауваження, представлена дисертаційна робота Градун Світлани Анатоліївни «Правові і наукові основи використання поліграфа в кримінальному провадженні» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що вирішує важливе наукове завдання - комплексний аналіз правових та наукових основ використання поліграфа в кримінальному провадженні. Робота відзначається теоретичною новизною, має практичне значення та відповідає вимогам до кандидатських дисертацій.

Автор демонструє ґрунтовні знання проблематики, здатність до системного аналізу, вміння формулювати власні наукові положення та аргументувати свою позицію. Дисертація є вагомим внеском у розвиток кримінального процесу та криміналістики в частині використання спеціальних знань та науково-технічних засобів у кримінальному провадженні.

Дисертаційне дослідження виконано з урахуванням положень Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126-р), відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454), Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року), а також згідно з тематикою науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2024 рік «Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями» (0124U003107) та «Організаційні, правові та

тактичні засади протидії організованій злочинній діяльності» (0123U104250), а її автор – Градун Світлана Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

**Рецензент –
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету № 1
Донецького державного університету
внутрішніх справ**

Олександр ГРУЗДЬ